

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע״נ

ברוך דוב ז״ל בן יבלחט״א משה חיים ווידרא נ״י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ״ל

מראה מקומות רשפי אש

לע״נ מרים שיינדל בת יבלחט״א אפרים שמעון סינאוויץ

יד יוסף

שב

מהרש"א

גיטין פרק חמישי נו: נח.

רש"י

א זכות סג ע"ז שנת פג ע"ז: ב ע"ז איכה רבה פסוק בלע ה' ולא חמל תנא דצי אליהו ח"א פ"א: ג ע"ז תוס' ע"ז יא ע"ז ד"ה מתקל: ד כענין המקלות אשר פלל יעקב ע"י שהטבע מוליד צהוקקס לפי הלזיר צדמונס:

ציונים

תורה, מניית עצמו עליה, מהר"ל דרך החיים עמ' קפא. ת' סאה קצוצי תפילין, מהר"ל נצח ישראל עמ' מו. תרי מתקלי פז, מהר"ל נצח ישראל עמ' צד. תורה תמימה איכה ד.ב. חשיבי דרומאי וכו' הא היכא כתיבא וכו' אי מטאי לגביה וכו'. דרשות חת"ס דף שעז ע"ב.

ליקוטים

דבר שהוא במדת הדין כמו השחיטה כאשר ידוע, ולפיכך כאשר הוא מראה בעצמו השחיטה לפי גודל הפעולה וחוקק שלה במדת הדין היא באה על האדם, וכן הצרעת היא ממדת טומאה לפי שהצרעת טומאה רוחנית ביותר, ולכן הוא ממהר להדבק באדם. ועוד ידוע דבר זה בענין עמוק מאוד, איך הצרעת ממהרת לבא לפי שכחות הטומאה רודפים להדבק באדם, וזה ידוע ואין כח טומאה יותר רחוק מן האדם מן הצרעת, לפי שהתורה אמרה בזה (ויקרא יג) בדרך ישב מחוץ למחנה וזה לא תמצא בכל הטמאים, ולפיכך רודפים לבא להתדבק באדם לפי גודל הרחוק שהם מרוחקים מן האדם. וענין זה נכון מאוד גם כן, אמנם פירוש ראשוני עיקר, כי אלו עין יעקב <מהדורה חדשה> - ד נשים / אבן-חביב, יעקב בן שלמה {עמוד 324} {726077}

דהכי לגבי זרעת כנראה מפ"י רש"י גופיה: ודאמר אין דברי תורה מתקיימין בו' שנאמר זאת התורה אדם וגו'. דלפי פשוטו ה"ל למכתב זאת תורת האדם כי וגו' כמו וזאת תורת העולה וגו' [ויקרא ו] וזאת תורת החטאת וגו' וע"כ

כתב וזאת התורה דהיינו שהתורה מתקיימת באדם הממית עצמו צאהל של תורה וענין המיתה שממית גופו ומסלק ממנו מותר המאזה:

לא [קצוצי תפילין בו'. עיין פירוש רש"י ובערוך בערך קץ וז"ל וכל בית שמו קליצה לפי שהיא קלוזה מחברתה כו' עכ"ל ע"ש]: אשרי שיאחז ונפץ את עוללך וגו'. ודאי האי קרא לא מתפרש אלא צנפון עוללים דבני צבל על הסלע אצל מרישא דקרא מפורש שגם הם עשו קן צבני ישראל כמ"ס אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו דהיינו שישולם לך מדה כנגד מדה ומפרש לה דהיינו צניפון עוללים וגו' וק"ל: מאי מסולאים בפז בו'. דלפי פשוטו ה"ל למכתב המסולאים מפז צמ"ס כמו הנחמדים מפז או כפו צכ' אצל צפו משמע שמסולאים ע"י הפז דהיינו ע"י תכשיטי פז שהיה עליהם ולכן מקשה הלא תרתי מתקלי אסתירי פיוא

בעצמם, דאמר רבא: פל מילי ליחזי אינש בנפשיה, בר משחיטה ודבר אחר. רב נחמן בר יצחק אמר: אלו תלמידי חכמים שממיתין עצמן על דברי-תורה, כדרבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש: א אין דברי-תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר (במדבר יט) "זאת התורה אדם פי ימות באהל".

לא * אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי

יוחנן: ארבעים סאה * קצוצי

תפילין נמצאו בראשי הרוגי ביתר. רבי ינאי

ברבי ישמעאל אמר: ב שלש קפות של

ארבעים ארבעים סאה. במתניתא תנא:

ארבעים קפות של שלש סאין. ולא

פליגי, הא דרישא, הא דדרעא. אמר רבי

אסי: ארבעה קבין מח נמצאו על אבן

אחת. עולא אמר: תשעה קבין. אמר רב

בהנא, ואי תימא שילא בר מרי: מאי

קרא? (תהלים קלז) "בת בבל השדודה, אשרי שישלם לך וגו', אשרי

שיאחז ונפץ את עלליך אל הסלע". (איכה ד) "בני ציון היקרים

המסלאים בפז". מאי "מסלאים בפז"? אילימא: דהו מחפי בפזא?

והאמרי דבי רבי שילא: ג תרתי מתקלי איסתרי פיזי נחות בעלמא,

חדא ברומי, וחדא בכולי עלמא! אלא: שהיו מגנין את הפז בקפין.

מעיקרא הו חשיבי דרומאי נקטי בליוני דגושפנקא דומשמישי

ערסיהו. מפאן ואילך מיתו בני-ישראל, ואסרי בכרעי דפורגיהו,

בר משחיטה. שמה יתחבנו צגרונו: ודבר אחר. זרעת מראות נגעים מפני שמסוכן לקפון עליו: לא קצוצי תפילין. דפוס תפילין טון מן הרצועה קרויה קליצה כדאמרינן בזמ' סוכה (טו.) אותו ברצועה ואינו אותו בקליצה: ולא פליגי. רבה

בר בר חנה ורבי ינאי ומתניתא]: דדרעא. מ' סאה ודרישא שהם גדולים ד' צמים צבל קליצה הו ג' זימני מ' סאה ואם תאמר ד' לא היא צבית אחד של זרוע גדול מאחד מצמי הראש לפי שכלן כל ארבע פרשיות צבית אחד וצבל ראש פרשה אחת צבית אחד ומ"מ דפוס של ראש מתוך שצריך לחלק הצמים ולהיות ריח צנייהם וקצועים על מושצ אחד הולך המושצ להיות רחב והוי על אחד ג' שזרוע: ד' קבין. צחורבן צית ראשון: איסתרי. סלעים: שהיו מגנין את הפז ביופייך. והיינו המסולאים לשון סולו לרוכב לא מסולה צכתס אופיר משזבחים היו ציופי מן הפז: בליוני דגושפנקי.

אמר רבי

ארבעים סאה * קצוצי

תפילין נמצאו בראשי הרוגי ביתר. רבי ינאי

ברבי ישמעאל אמר: ב שלש קפות של

ארבעים ארבעים סאה. במתניתא תנא:

ארבעים קפות של שלש סאין. ולא

פליגי, הא דרישא, הא דדרעא. אמר רבי

אסי: ארבעה קבין מח נמצאו על אבן

אחת. עולא אמר: תשעה קבין. אמר רב

בהנא, ואי תימא שילא בר מרי: מאי

קרא? (תהלים קלז) "בת בבל השדודה, אשרי שישלם לך וגו', אשרי

שיאחז ונפץ את עלליך אל הסלע". (איכה ד) "בני ציון היקרים

המסלאים בפז". מאי "מסלאים בפז"? אילימא: דהו מחפי בפזא?

והאמרי דבי רבי שילא: ג תרתי מתקלי איסתרי פיזי נחות בעלמא,

חדא ברומי, וחדא בכולי עלמא! אלא: שהיו מגנין את הפז בקפין.

מעיקרא הו חשיבי דרומאי נקטי בליוני דגושפנקא דומשמישי

ערסיהו. מפאן ואילך מיתו בני-ישראל, ואסרי בכרעי דפורגיהו,

עיון יעקב

מעולל בעפר קרנו שאינו מניח תפילין כדאיתא בפ"ק דכתובות [ו:] ובמו"ק [טו.] ומה"ט אין מניחין תפילין בט"ב והם נתנו פאר תחת אפר ולא השגיחו באבילות ירושלים לפיכך נענשו שנהרגו עם התפילין שבראשיהן שנתעוללו בעפר ארץ וק"ל:

עין יוסף

אחת קודם שמניחין של ראש. ופעם אחת בזמן שמונח עליו של ראש ופעם אחת בזמן שמסיר מעליו של ראש ועדיין של יד נשאר מונח על היד. ונמצאו כשבאו השונאים עליהם מצאום אז שהרבה מהם הניחו תפילין של יד ולא הניחו עדיין של ראש. והרבה שסלקו מהם של ראש ולא נשאר עליהם רק של יד. וחלק אנשים הודפס מאתר אוצר החכמה

לא ארבעים סאה קצוצי תפילין נמצאו בראשי הרוגי ביתר. נראה דאתי רבי יוחנן לאשמעינן לשטתו דאמר לעיל [נה:] אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לכו וכו' אשקא דריספקא וכו' ע"י שם דגם ביתר נענש על דלא איאבול אירושלים ע"ש ובאבל צריך להיות

לא דדרעא. (ע"י רש"י) וקשה לפירושו הא אמר מ' סאה קצוצי תפילין נמצאו בראשי הרוגי בתר א"כ משמע דשל ראש ארבעים סאה. ושמעתי בשם הגאון מו"ה עקיבא אייגר ז"ל דהאמת כך הוא דכוונת הגמרא דשל ראש היו מ' סאה ושל יד היו ג"פ מ' סאה. משום דשל יד מונח על היד בשלשה זמנים. היינו פעם עין יעקב <מהדורה חדשה> - ד נשים / אבן-חביב, יעקב בן שלמה {עמוד 324} {726077}

רש"י

גיטין פרק חמישי נח.

מהרש"א

שבא

יד יוסף

לרות נאות שצחוממיהס כדי שמתעצנה כנגדן: כמה מרחיקנא מזההוא דוכתא. שלא הגעמי ללמוד אותו פסוק: אינגד. מעט: פוסתא ופלגא. דף וחמי: תוספות

לב כל ממוז שפוסקין עליו. כי איכא סכנת נפשות פודין שבויין יותר על כדי דמיהן כדאיתא צפ' השולט (דף מה). גבי המוכר עצמו ואת בניו לנכרים כל שכן הכא דאיכא קטלא אי נמי משום דמופלג צחכמה היה:

ומשמשי. אמר ליה חד לחבריה: הא, היכא פתיבא? אמר ליה: (דברים כח) "גם כל חלי וכל מפה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת". אמר: כמה מרחיקנא מדוכתא פלן. אמר ליה: אינגד פוסתא ופלגא. אמר ליה: אי מטאי לגביה, לא איצטריכי לך. אמר רב יהודה, אמר שמואל משום א רבן שמעון בן גמליאל: מאי דכתיב (איכה ג) ב "עיני עוללה לנפשי מפל בנות עירי"? ארבע מאות בתי פניסיות היו בכרך ביתר, ובכל אחת ואחת היו בה ארבע מאות מלמדי תינוקות, וכל אחד ואחד היו לפניו ארבע מאות תינוקות של בית רבן, וכשהיה אויב נכנס לשם, היו דוקרין אותו בחטריהן. וכשגבר אויב ולכדום, פרכום בספריהם והציתום באש.

שם לב *תננו רבנן: מעשה ברבי יהושע בן חנניה, שהלך לכרך גדול שבירומי, אמרו לו: תינוק אחד יש בבית האסורים, יפה עינים וטוב ראי, וקוצותיו סדורות לו תלתלים. הלך ועמד על פתח בית האסורים, אמר: (ישעיה מב) "מי נתן למשפה יעקב, וישראל לבזזים"? ענה אותו תינוק ואמר: (שם) "הלא ה' זה חטאנו לו, ולא אבו בדרכיו הלוך, ולא שמעו בתורתו". אמר: מובטחני בו שמורה הוראה בישראל, העבודה שאיני זז מפאן עד שאפדנו בכל ממוז שפוסקין עליו. אמרו: לא זז משם עד שפדאו

עינים וטוב ראי, וקוצותיו סדורות לו תלתלים. הלך ועמד על פתח בית האסורים, אמר: (ישעיה מב) "מי נתן למשפה יעקב, וישראל לבזזים"? ענה אותו תינוק ואמר: (שם) "הלא ה' זה חטאנו לו, ולא אבו בדרכיו הלוך, ולא שמעו בתורתו". אמר: מובטחני בו שמורה הוראה בישראל, העבודה שאיני זז מפאן עד שאפדנו בכל ממוז שפוסקין עליו. אמרו: לא זז משם עד שפדאו

הר"ף

עיון יעקב

לב העבודה שאפרנו בכל ממוז שפוסקין עלי. כתבו התוס' אי נמי משום דמופלג בחכמה היה וצריך לדעת מה חכמתו של אותו תינוק שבשביל שידע להשיב סופו של פסוק אין כאן חכמה נשגבה.

היו לפניו ת' תינוקות של בית רבן. תמיהא גדולה איך מלמד אחד למד עם ת' תינוקות ובפ' לא יחפור [כא]. אמרי' סך מקרי דרדקי כ"ה ודוחק לומר שבדורות הללו שאני או שבאמת נענשו בשביל זה וצ"ע. ועי' ברבה ריש איכה תני רשב"י אם ראת עיירות נתלשות ממקומן שלא החזיקו בשכר סופרים ומשנים שנאמר [ירמיהו ט] על מה אבדה הארץ וכו':

לב אמר מי נתן למשיכה יעקב וישראל לבזזים ענה אותו תינוק וכו'. ע"ד הפשט אפשר לומר דאף שר' יהושע אמר לשון הפסוק בישעיה מ"מ שאלתו היה על אותו דור וחורבן ושאל תרתי וע"ד דאיתא במפרשים

עין יוסף

נשאה מכל בנות עירי ועוללה מלשון ועוללתי בעפר קרני. ור"ל שהוא לבדו נשתייר לבד מכל הני תינוקות כי ביתר ושאר עיירות נקראו בנות לגבי ירושלים: לב יש בבית האסורים. בקלון כן הוא באיכה רבתי ופי' לקמן לדבר ערוה ובוזה ניתא מה שאמרו לו יפה עינים כו' משום שע"י זה הושיבוהו בקלון והוזקק רבי יהושע לפדותו (י"מ): וקוצותיו. פי' ושערות ראשו היו מסודרות ומתולתלות: הלך ועמד על פתח בית האסורים. לבדקו כן הוא באיכה רבתי ור"ל לבדקו אם רוצה

שהיה עליהם של ראש ושל יד וכולם נהרגו: היו דוקרין אותו בחטריהו, פי' במכתבים שלהם שבזכות ניקוד הכתובים היו מנצחים כל אויב ושונא. וכשגבר האויב בעונם ולכדום לא עמדה זכותן שאפילו ספרי הקודש היו נשרפים בעונם שכרכו כל אחד בספרו שכל ספריהם היו עושים בגלילה כעין ספר תורה שלנו ושפרו אותם (י"מ) ורבי שמעון בן גמליאל (באיכה רבתי איתא רבן גמליאל) קרא על עצמו עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי פי' עיני עלה ועוללה בדמעה מפני שנפשי לבדה

א איכ"ר פ"צ סי' ה ופ"ג לת וע"ש: ב צנח קמא פ"ג ע"א סוטה מט ע"צ: ג תוספתא הוריות פ"ג וירושלמי שם איכה רבה פ"ד סי"ד ילקוט ישעיה רמז שט"ו:

ציונים

ת' בתי כנסיות. מהר"ל נצח ישראל עמ' מט.

מעשה בר"י בן חנניה וכו' אמר מי נתן למשיכה יעקב וכו' ענה אותו תינוק וכו'. בינה לעתים דרוש נ ד"ה מעשה. מהר"ל נצח ישראל עמ' נ. יערות דבש ח"א דרוש י ד"ה אבל. חתם סופר עה"ת דברים עמ' מט.

ליקוטים

שני דברים השחיטה והצרעת השחיטה הוא בכח ולפי גודל כח הפעולה שזה פעל בחזק כמה שהוא שוחט אחר, לכך סכנה להראות השחיטה בעצמו שחזוק הפעולה מן השחיטה מביא שם רושם בו, והצרעת הוא קל לבא, ודבר זה נרמז שהצרעת נקרא פריחה ואם פרוח תפרח (ויקרא יג) ולשון זה משמע מהירות וקל לבוא כעוף הפרוח. ומה שאמרנו למעלה כי הצרעת כח רוחני לכך נקרא פריחה שהענף יש לו כנפי רוח לפרוח, ולכך בקלות הצרעת לבא. ודבר זה רמזה עוד התורה בענין הצרעת שאמרה תורה (שם) ושלח הציפור על פני השדה כמו שהציפור נשלח על פני השדה בקלות ובמהירות, כך יפרח הצרעת מן האדם וכו' שבא בפריחה והבן זה (כן יהיודע):

ת"ר מעשה בר' יהושע בן חנניה כו' ענה אותו תינוק ואמר הלא ה' זה חטאנו לו ולא אבו כו'. כבר תמהו בזה הכל מה הכיר בזה התינוק שהוא חכם עד שאמר הודפס מאתר אוצר החכמה

היא ראויה ליצחק היתה כמה שראה בה שיש לה עין טובה, והביא הכלי יקר ראה מיוסף הצדיק דעין יפה היא המגנת על עין הרע, הרי שאין עין הרע שולטת על מי שיש לו עין טובה ואינו מסתכל ברעה כמה שיש לחכירו, ובוה הצטיין רבקה אמנו וגם יוסף הצדיק ועל כן היו מגונים מעין הרע, וכמש"נ.

שטעמם להציל מן עין הרע כשעת המספר, עכ"ל.

הרי שכתב הכלי יקר דרמזו אליעזר עבד אברהם בנתינת מתנות אלו לרבקה להשקלים שעתידים להצילנו מעין הרע בשעת מספר האוכלוסין של ישראל, ובדיקתו של אליעזר ברבקה לראות אם

רד. ארבע מאות בתי כנסיות היו בכרך ביתר ובכל אחת ואחת היו נה ארבע מאות מלמדי תינוקות וכל אחד ואחד היו לפניו ארבע מאות תינוקות של בית רבן.

הרבה, והכל לפי הענין, עכ"ל, דלפי"ו י"ל דלפי הענין של ביתר היה אפשר להעמיד רב אחד לארבע מאות תלמידים.

אומנם לכאורה יש לדחות, דאף שכתב הש"ך דהכל כפי הענין, היינו שאין להקפיד על סכום תלמידים לרב אחד במדויק דלפעמים יכול רב אחד ללמד יותר מכ"ה תלמידים וכדומה, אבל זה ודאי שבכל ענין שהוא אי אפשר לרב אחד ללמד ארבע מאות תלמידים, ואין לדחוק ולומר דלא היה זה לכתחילה להם, אלא שכך עשו בשעת מלחמה ולא היה שייך בענין אחר, דממה שהזכירה הגמרא את ענין זה לשבח משמע דיפה עשו ולכתחילה היה, וחוזר וניעור מה שהקשו העולם ליישב מסוגין למאי דאיתא בכ"ב דסך מקרי דרדקי כ"ה ינוקי.

קושי העולם על דברי רשב"ג ממימרת רבא בב"ב

(א) והנה מקשים העולם מסוגיא דלא יחפור (כ"ב כא ע"א) "ראמר ובא סך מקרי דרדקי עשרין וחמשה ינוקי ואי איכא חמשיין מותבינן תרי ואי איכא ארבעין מוקמינן ריש דוכנא ומסייעין ליה ממתא וכו'", דחזינן מדברי הגמרא שאין לרב אחד ללמד יותר מכ"ה ילדים בבת אחת, ובסוגין העיד רב יהודה אמר שמואל משום רבן שמעון בן גמליאל על מה שהיו ארבע מאות מלמדי תינוקות בעיר ביתר ולכל אחד מהם היה ארבע מאות תלמידים.

ולפום ריהטא היה נראה לומר ע"פ מש"כ הש"ך (י"ד, סי' רמ"ה סק"י) בסו"ד ח"ל, ונראה דהולכין בזה אחר המלמד ואחר הנערים, ואם הם לומדים מעט או

תירוצו של היעב"ץ והבן יהוידע לקושיית העולם

(ב) והרבה תירוצים נאמרו בזה, וברישי נציין מש"כ היעב"ץ (הודפס

בסוף הגמרא, ד"ה וכל אחד ואחד) וז"ל, נ"ב דלמא אלו אזלי הני ואתו אחריתא לא בשעתא חדא, עכ"ל, ואשר נראה מדבריו דקשה ליה בסוגין מסוגיא דב"ב כנ"ל, ולכן תירץ דלא היו כל ארבע מאות תלמידים יושבין לפני רבן בכת אחת.

ועוד תירוץ אחר כתב הבן יהוידע (ד"ה ארבע מאות) בסו"ד וז"ל, ומה שהיה לכל מלמד ת' ילדים ודאי היה לו רישי דוכנא כראוי, ונרמזו ת"ו ילדים בתיבת בנות, שהוא בן ת"ו, עכ"ל, הרי שכתב הבן יהוידע דאף שהיו ארבע מאות תלמידים לכל מלמד, ודאי שהיו לכל מלמד ומלמד רישי דוכרנא כפי הענין והצורך, והוסיף הבן יהוידע לבאר שמנין ד' מאות ילדים נרמזו בלשון הקרא שהביא רב יהודה אמר שמואל משום רבן שמעון בן גמליאל, "עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי", דנרמז בתיבת "בנות", בן ת"ו, והיינו ד' מאות.

ומה שהעמידו מלמד אחד לד' מאות תלמידים עם כמה רישי דוכרנא המסייעים לו, ולא העמידו מלמדים הרבה כפי הענין והצורך, כתב הבן יהוידע טעם הדבר בריש דבריו (שם) וז"ל, נ"ל בס"ד נתכוונו לעשותם מספר זה, לבטל ת' רוחות קליפה של עשו, בסוד והנה עשו בא וארבע מאות איש עמו וכו', עכ"ל,

הרי שכתב הבן יהוידע בדבוקא קבע מספר זה של ד' מאות, לבתי כנסיות דביתר, למלמדים דביתר, ולתלמידיהון, כדי לבטל כחו של עשו דכתיב גביה "וארבע מאות איש עמו".

ואחרי שידענו דבריו של הבן יהוידע אולי יש לצדדם גם לדברי היעב"ץ שכתב שהיו ד' מאות תלמידים לכל מלמד, ורק שהיו בזמנים שונים, די"ל בדבוקא היה לכל מלמד ד' מאות ולא יותר אף שהיו יכולים ללמד יותר תלמידים בזמנים שונים, דבוקא הושיבו מלמד אחד לד' מאות ילדים ולא יותר כדי לבטל קלפיתו של עשו הרשע.

דברי העין אליהו במה שהקפידו על מלמד אחד לד' מאות ילדים והבנה בדבריו

(ג) הנה בספר עין אליהו (ד"ה ארבע מאות) כתב לבאר מה שהקפידו על מנין ד' מאות דוקא באופן אחר, וז"ל, ונ"ל לתת טעם על המספר ארבע מאות משום דאיתא בעירובין (כיצד מערבין) ר' פרידא ה"ל ההוא תלמידא דהוה תני ליה ארבע מאה זימני וגמר, חזינן דלפעמים יבין בתלמיד דברי רבו רק כשילמוד עמו ד' מאות פעמים, והמה רצו לרמז שלא יהיה המלמד מקפיד אפילו לשנות ד' מאות פעמים לכן היה לפני כל אחד ארבע מאות תלמידים וגם ד' מאות מלמדים, עכ"ל, הרי שכתב העין אליהו דרמזו בזה להמלמדים שלא יקפידו מלשנות לתלמידיהן אפילו ד' מאות פעמים.

גודל החיוב המוטל על כל מלמד למסור נפשו בעד תלמידיו וההוכחה ממעשה דר' פרידא (ד) והנה למידים אנו מדברי העין אליהו בגודל החיוב המוטל על כל מלמד ומלמד למסור נפשו בעד תלמידיו ללמדם בכל כוחו בכדי שיבינו מה שהוא מלמדם, וממה שהביא העין אליהו את מעשה דרבי פרידא חזינן דבר נורא, דמה שעשה רבי פרידא לא היה לפנים משורת הדין כי אם משורת הדין ממש, ומן הראוי שכל מלמד יתנהג כן עם תלמידיו.

ובן יש להוכיח כיסוד הנ"ל ממעשה דרבי פרידא מיניה וביה, דהנה איתא בגמרא (מגילה כז ע"ב) שאלו תלמידיו את ר' פרידא במה הארכת ימים אמר להם מימי לא קדמני אדם לבית המדרש ולא ברכתי לפני כהן, וכתבו התוס' (ד"ה שאלו) וז"ל, קשה דאדרבה היה בזכות שהיה שונה לתלמיד אחד ארבע מאות זימני ונפק בת קול ואמרה ליה ניחא לך דליזכי את וכוליה דריך לעלמא דאתי או דליסופי לך חיי ד' מאה שנין אמר דניזכו אנא ודראי לעלמא דאתי אמר הקב"ה יהבו ליה הא והא (עירובין נד ע"ב) וי"ל דמיעקרא לא ידע כן עד לבסוף שראה שחיה כל כך, עכ"ל.

אכן, זה פשוט אף לפי מה שתירצו התוס' דבודאי לא היה זה טעות בעלמא, אלא יש דברים בגו, ונראה הביאור בזה, משום שבכדי לזכות לאריכות ימים, מלבד שנצרכים לזכות גדולה יש צורך גם במילי דחסידותא לפנים משורת הדין, וכמ"ש

הר"ם פליאים, דבשלמא מלמד שיש לו כ"ה תלמידים וכדינא דגמרא, שייך שיהיה לו מתינות וסבלנות לכל תלמיד ותלמיד, ואם אחד אינו מבין את הלימוד צריך לשנות לו ארבע מאות פעמים, אבל איך שייך לרב אחד ללמד ארבע מאות ילדים במתינות וסבלנות כל אחד מהם כפי צרכו.

ואפילו אם נימא כדברי היעב"ץ הנ"ל דלא היו כל ד' מאות תלמידים לפניו בבת אחת, עדיין לא שייך במציאות שיהיה יכולת למלמד אחד ללמד את כל תלמידיו כפי ענינם וצרכם והטיפול אשר הם צריכין, וא"כ לפלא הוא מה שרמזו במספר ד' מאות תלמידים על ענין הסתינות והסבלנות כפי צורכו של התלמיד, דבר שאי אפשר במציאות בד' מאות תלמידים.

ואולי יש לומר על דרך השי"ך שהבאנו לעיל (כריש האות, א) דהכל כפי הענין, וי"ל דלפי הענין של ביתר באותה תקופה בשעת מלחמה, היה צריך להעמיד גם אחד להרבה תלמידים כיון שלא היו להם כ"כ מלמדים, ומשום הכי השתדלו להעמיד ד' מאות תלמידים דייקא לכל תלמד כדי לעזור אותו ולרמז לו שיש לו למסור לב ונפשו בעד תלמידיו ככל האפשר ללמדם יפה כמו שעשה ר' פרידא, ואע"פ שלא יהיו להם פנאי ללמד לתלמיד אחד ד' מאות פעמים כמו שעשה ר' פרידא, לכל הפחות יזהרו לעשות ככל האפשר להם לעשות, וכפי הענין.

התלמידים כי זה היה מעיקר הדין ולא מדת חסידות.

ואם כנים דברינו, יש להוכיח כיסוד נפלא המבואר מדברי העין אליהו הנ"ל, דמעשה דר' פרידא שלימד לתלמידיו ד' מאות פעמים לא היה בגדר לפנים משורת הדין, ומן הדין הוא שישפיע הרב לתלמידו בפנים מסבירות ובסבלנות כנ"ל, ואף שמה שעשה ר' פרידא היה מחודש וזכה על ידה לד' מאות שנה, לא היה זה בגדר מדת חסידות כי אם בגדר שורת הדין שכו.

כדברינו מבוארים בדברי הגמרא לדעת רש"י והמהרש"א

(ד) ובאמת שיסוד זה מגמרא מפורשת (עירובין נד ע"ב) דאיתא התם,

ר"ע אומר מניין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו שנאמר ולמדה את בני ישראל ומניין עד שתהא סדורה בפיהם שנאמר שימה בפיהם ומניין שחייב להראות לו פנים שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ע"כ. ועיי"ש בפרש"י

במסילת ישרים (ריש פי"ט) וז"ל, חלקי החסידות הראשיים וכו' החלק הראשון שבראשון וכו' קיום כל המצוות בכל הדקדוקים שבהם עד מקום שיד האדם מגעת, ואלה הם שקראום חכמים ז"ל "שירי מצוה" וכו' כי אע"פ שגוף המצוה נשלם זולתם וכבר יצא כזה ידי חובתו הנה זה לכל המון ישראל אך החסידים אין להם אלא להרבות בהשלמתם ולא למעט בהם כלל וכו' ועתה אביא לך ראוית על כל הדברים האלה מן החכמים וכו' בפרק בני העיר אמרו וכו' שאלו תלמידיו את ר' פרידא במה הארכת ימים וכו', עכ"ל, הרי דמבואר מדבריו דשאלת תלמידי ר' פרידא היה במדת חסידות שהוא לפנים משורת הדין.

ולפ"ו י"ל דמה ששאלו תלמידי ר' פרידא כן ומה שהשיבם ר' פרידא ולא הזכיר המעשה עם תלמידו, היינו משום דשאלת תלמידיו היה איזה מדת חסידות עשה, ועל זה השיבם מימי לא קדמני אדם, ולא השיבם את המעשה עם

שכו. עוד יומתק לדברינו מה שלא הוסיפו התוס' בכאן לתרץ עוד כמו שהוסיפו לתרץ בגמרא דעירובין, דהנה כתבו התוס' בעירובין (ד"ה תנו לו זו וזו) וז"ל, והא דאמר בפרק בתרא דמגילה (כז ע"ב) שאלו תלמידי ר' פרידא במה הארכת ימים אמר להן מעולם לא קדמני אדם לבית המדרש הא והא גרמא לו אי נמי באותה שעה לא ידע שאמר ליה הקב"ה תנו לו זו וזו עד לאחר שחי ארבע מאות שנה, עכ"ל.

וי"ל דסוגיא דעירובין קמייירי בעיקר דין המלמד דצריך ללמד את תלמידו ככל הצורך, ולכן כתבו התוס' לתרץ ד"הא והא גרמו", דהיינו כדברינו, שבין מה שעשה משורת הדין בלמדו את תלמידו ככל הצורך ובין מה שעשה לפנים משורת הדין גרם לאריכת ימיו. משא"כ בסוגיא דמגילה דקמייירי רק במילי דחסידות ולכן לא הביאו התוס' תירוץ זה דאינו שייך אך ורק למילי דחסידות, ועי'.

סדר תנאים ואמוראים אות י' הדורות תענ

אלא לעשות רצון קוני. ומיד אמר לי בן אדם טיפה סרוחה רימה ותולעה אף כי נפשך טהורה הואיל ויש לך חברה בגוף הנגוף טמא אתה ולכן אם תרצה דאתגלי לך תשב בתענית מ' יום ותטבול כ"ד טבילות בכל יום ואל תטעום דבר מזוהם ולא כל מיני קטניות וירק ואל תסתכל באשה ושב בבית אפל והוריתך כרצונך וכן עשה ולמד תורה הרבה, כנראה בגמרא וזהו ובהיר. והיה עולה ויורד כרצונו ומדבר עם המלאכים. (שלשלת הקבלה דף כ"ט א'). פ"ק דברכות (דף ז') א"ר ישמעאל בן אלישע פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים וראיתי אכתריאל יה' צבאות יושב על כסא רם ונשא ואמר לי ישמעאל בני ברכני אמרתי לפניו רבוננו של עולם יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך כו'. כתב היוחסין בסדר הדורות, והיה מואס בכצע שהביא לו איש ראשית הגז ולא דן אותו, בכתובות פרק הנושא (צ"ל בפרק שני דיני גזירות, דף ק"ה ב') ובתנחומא (פרשת שני) שופטים). הרואהו בחלום יצפה לחכמה. אמת כי באבות דרבנו נתן ס"פ מ' איתא הרואה ר' ישמעאל בחלום יצפה לחכמה. וכתב שם בפירוש שנדפס מחדש, לפי שהיה כהן גדול ועסק בסדר קדשים שנקרא חכמה, בפרק במה מדליקין (שבת ל"א א'). אבל נראה כי שניהם טעו דזה נאמר על ר' ישמעאל חבירו של ר' עקיבא דאמר שם הרואה ר' עקיבא בחלום ידאג מן הפורעניות (ר"ל לפי שנהרג) אם כן הרואה ר' ישמעאל חבירו הוא יצפה לחכמה. ומפורש בפרק הרואה (ברכות ג"ז ריש ע"ב) הרואה ר' ישמעאל בן אלישע בחלום ידאג מן הפורעניות:

ט' משנה ט"ו). אבל בני ביתו היו בעלי זרוע (רש"י), בס"פ מקום שנהגו (פסחים ג"ז א'). ובת קול יצא עליו בעזרה, יכנס ישמעאל תלמידו של פנחס. ושימש בכהונה גדולה י' שנים, ועשה פרה אחת (פרה פ"ג). ובסדר הדורות אצל ר' יהושע בן חנניא כתב היוחסין בשם היוסיפון ששימש רק שנה אחת ועשה פרה אחרונה, ע"כ. ובימיו היו חנמאל המצרי ועיני בן הקף (ע"ש), בימי הלל. אמו עשתה לו כתונת של מאה מנה ועשה בה עבודת יחיד ומסרה לציבור, יומא (ל"ה ב'). ובתוספתא פרה פ"ב, ר' ישמעאל אומר הורה בן פאבי אחת בטבול יום, נראה ט"ס:

ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול.

(א) בספר הפרדס לרש"י כתב, היה חכם גדול נקרא ר' אלישע, הוא ואשתו היו חסידים גדולים, ובניהם היו מתים קטנים והתפללו אל ה' ונעתר לקולם ונולד להם ר' ישמעאל, ומאריך שם מאד. וזה ר' ישמעאל כתב ממנו קנה אביו של נחוניא בספר קבלה שלו ואומר בשמו אני ישמעאל כהן גדול בן י"ג שנה הייתי כשהלכתי אצל נחוניא בן הקנה ללמוד תורה ושאלתי ממנו שידיע לי מי הוא שר התורה ומה שמו והושיב יופיאל שמו ותיכף עמדתי בתענית ופרשתי עצמי מכל תענוג מ' יום ולבסוף אמרתי שם גדול והורדתי אותו וירד כשלהבת אש ופניו כמראה ברק וכשראיתי אותו נבהלתי וכל אברי נתפרקו ונרתעתי לאחור. ואמר לי בן אדם מה טיבך שהרעשת פמליא של מעלה והחזקתי עצמי ואמרתי גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שלא הורדתיך לכבודי

תעד סדר תנאים ואמוראים אות י' הדורות

(ב) כתב עמק המלך דף ל"ט ד', כתב בפרקי היכלות דר' ישמעאל כהן גדול, אותו היום ה' בשבת היה וכשבאת שמועה קשה מכרך גדול של גפים^{שנה} תפשו עשרה אבירי ישראל ובראשם רבן שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל בן אלישע ור' אלעזר בן דמא ור' יהודה בן בבא ואלפים תלמידי חכמים מירושלים פדיון שלהם, וכיון שראה ר' נחוניא בן הקנה הגזירה עמד והורידני למרכבה ובקשתי מן סוריא לשר הפנים אם הוא גזירה מלפני מלך מלכי המלכים. ואמר לי עשרה כתבו בית דין של מעלה ונתנו לסמאל כו' וסמאל קבל לסבול כל הגזירות על עצמו, עיין שם באריכות גדולה. אמר ר' ישמעאל בן אלישע כשבאתי והודעתי מה שאמר לי שר הפנים קבלו עליהם דין שמים ושמחו כל החבירים ועשו אותו יום לפני ר' נחוניא בן הקנה משתה ושמחה ואמרו יתחיל הנשיא בשמחתנו ואנחנו אחריו הרכינו לפנינו כל מיני זמר ונשתה יין, וע"ש באריכות (מ' א'). ונראה שם דר' ישמעאל בן אלישע נהרג אחר ר' חנניא בן תרדיון. עיין ילקוט ראובני (ס"ו ד', ס"ז ג') (ועיין ר' עקיבא). בפ"ח* דשמחות, שנתפס רבן שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל בן אלישע ובאה השמועה לר' עקיבא ולר' יהודה בן בבא. ובאבות דרבנו נתן* פל"ח, כשתפסו רבן שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל בן אלישע כהן גדול בן כהן גדול ונפל הגורל על רבן שמעון בן גמליאל ואח"כ חתכו ראש ר' ישמעאל בן אלישע. בפ"ק דעבודה זרה (י"א ב'), קרקפלו של ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול ומהרוגי מלכות היה ומתוך יפיו נכנס בלב בת הקיסר להפשיט עור פניו וחנטה אותו באפרסמון

שתהא קיימת ולא משונה ועדיין מונחת בגנוי רומא, כן פירש"י. וכן פירש"י פרק הרואה (ברכות פרק ט'). ופרק העור והרוטב (חולין קכ"ג א'), קרקפלו של ר' ישמעאל בן אלישע מונח בראש מלכים, פירש"י וזה למכשפות במלחמה:

(ג) כתב היוחסין [בסדר הדורות אצל ר' ישמעאל ואצל ר' יהושע בן קרחה], רבינו חננאל כתב כי ר' יהושע בן חנניה פדה את ר' ישמעאל כשהיה תינוק (ר"ל ר' ישמעאל חבירו של ר' עקיבא), ואינו נראה כי ר' יהושע בן חנניה פדה את ישמעאל בן אלישע, עכ"ל. וכ"כ בסדר הדורות אצל ר' ישמעאל בן אלישע, וכאן בסדר תנאים אצל ר' ישמעאל בן אלישע היינו ר' ישמעאל כהן גדול הנהרג, כן הוא מפורש. והנה איתא במנחות (ס"ד ב'), כשצרו מלכי בית חשמונאים הורקנוס ואריסטובלוס זה על זה כו' (עיין חלק א', ג' אלפים תרצ"ז) באותה שעה אמרו ארור האיש שילמד בנו חכמת יונית כו', כתבו התוס', והא שמשמע סוף פרק שתי הלחם (מנחות צ"ט ב') דמה (צ"ל בן דמא) בן אחותו של ר' ישמעאל שאל את ר' ישמעאל אני שלמדתי כל התורה אם מותר לי ללמוד חכמת יונית קרא עליו מקרא הזה והגית בו יומם ולילה כו' משמע אי לא משום דכתיב והגית בו יומם ולילה שרי. ולמאן דאמר אפילו לא קרא אלא קריאת שמע קיים מצות לא ימוש משמע דשרי היינו היכא דאיכא צורך דשמא קרוב למלכות היה כמו שהתירו לבית ריש גלותא, ומה שלא התיר לו ר' ישמעאל שמא לא היה כ"כ צורך ציבור כמו בית ריש גלותא. ורבינו שמואל תירץ דקודם גזירה היה (ר"ל קודם שגזרו שלא

סדר תנאים ואמוראים אות י' הדורות תעה

כהן גדול הנהרג שאלו אם מותר ללמוד יונית וזה היה קודם הגזירה. ע"כ כתבו שזה אי אפשר כי הגזירה היה ק"ג שנים קודם החורבן, בודאי לא היה ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול קודם החורבן ק"ג שנה שהרי נהרג בזמן החורבן או אח"כ, ומסתמא כששאלו בן דמא קודם הגזירה היה אז ר' ישמעאל בן אלישע גדול שהרי בן אחותו ששאלו היה כשלמד כל התורה, מסתמא גדול היה ושאל מר' ישמעאל פשיטא גדול היה, עכ"פ בן מ', אם כן יהיה זקן מאד בשעת הריגה. ועוד דבן י"ג שנים הלך ללמוד מר' נחוניא בן הקנה ומסתמא היה ר' נחוניא בן הקנה גדול בן מ' שנה כשלמדו סתרי תורה ור' נחוניא בן הקנה הורידו למרכבה בשעת הריגת עשרה הרוגי מלכות אם כן יהיה בשעת החורבן ר' נחוניא בן הקנה קרוב לק"ע שנה או יותר. ור' ישמעאל בן אלישע יהיה יותר מק"ג שנה בשעת הריגה, דוק ותשכח, אלא ודאי זה ששאלו בן דמא היה אחר החורבן ואיך אפשר לפרש כפירוש רבינו שמואל דקודם הגזירה היה. ואם יקשה לך דבן דמא היה בן אחותו של ר' ישמעאל היינו ר' ישמעאל* חבירו של ר' עקיבא ואותו שפדה ר' יהושע בן חנניה פרק הניזקין (גיטין פרק ה'), הא מפורש שם כנ"ל דזה שפדה הוה ר' ישמעאל בן אלישע. משום הא לא קשה כי אכתוב לקמן כי ר' ישמעאל סתם חבירו של ר' עקיבא הוא ר' ישמעאל בן אלישע כי שנים היו, אחד ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול ואחד סתם ר' ישמעאל בן אלישע ולא היה כהן גדול ואותו הנהרג היה זקנו. אך ממה שהביא תיכף מעשה בבן ובת של ר' ישמעאל בן אלישע אמרו אני בן כהן גדול ובת כהן גדול אם כן ר' ישמעאל בן

ללמוד חכמת יונית היה מתיר אך משום והגית בו יומם ולילה אסור לו). וכתבו התוס' ואי אפשר לומר כן (דמה ששאל בן דמא לר' ישמעאל יהיה קודם גזירה) דהא ר' ישמעאל אחר חורבן היה שר' יהושע בן חנניה פדאו כשהיה תינוק, בפרק הניזקין (גיטין נ"ח א') (מעשה בר' יהושע בן חנניה שהלך לרומי אמרו לו תינוק אחד יש בבית*) האסורים יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים הלך ועמד על פתח בית האסורים ואמר מי נתן למשיסה יעקב וגו' ענה אותו תינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו וגו' אמר מובטחני שמורה הוראה בישראל העבודה שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו כו' ומנו אותו תינוק ר' ישמעאל בן אלישע כו'. (ובירושלמי הוריות פ"ג ה"ז הזכיר שפדה ר' יהושע בן חנניה תינוק אחד אבל לא הזכיר שפדה לר' ישמעאל בן אלישע). מעשה בבנו ובבתו של ר' ישמעאל בן אלישע שנשכו לשני אדונים ואמרו נזווגם ונחלק הוולדות ובכו כל הלילה זה אמר אני כהן בן כהן גדול אשא שפחה והיא אומרת אני כהנת בת כהן גדול אנשא לעבד. (ע"ל ר' צדוק שזה היה בן ובת של ר' צדוק). ואפילו ר' ישמעאל אחר שהיה מעשרה הרוגי מלכות (ר"ל ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול) לא קדם כ"כ, דרבן גמליאל (צ"ל רבן שמעון בן גמליאל) נהרג עמו ואמרינן הלל (ושמעון) גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית ק' שנה ומלכות חשמונאי פסק בפני הבית ק"ג שנה כו'. ומ"ש התוס' ואפילו ר' ישמעאל אחר שהיה מעשרה הרוגי מלכות לא קדם כ"כ, ר"ל דלמא בן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל היינו בן אחותו של ר' ישמעאל בן אלישע

תעו סדר תנאים ואמוראים אות י' הדורות

אלישע שפדה ר' יהושע בן חנניה הוא הוא שהיה כהן גדול. יצא לך מזה כי ר' ישמעאל שפדה ר' יהושע אחר החורבן אין זה ר' ישמעאל בן אלישע הנהרג כי אם סתם ר' ישמעאל חבירו של ר' עקיבא כדעת רבינו חננאל ודלא כדעת היוחסין. והיו נראין קצת דברי היוחסין שר' יהושע בן חנניה פדה את ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול מדאמר תינוק יפה עינים וטוב רואי כו' וכבר נזכר לעיל ברש"י שמתוך יפיו הפשיט עור פניו. ומ"ש התוספות לעיל דאותו שפדה ר' יהושע לא היה ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול אלא אחר היינו ר' ישמעאל בר פלוגתיה דר' עקיבא. וע"פ מ"ש התוס' דר' ישמעאל בר פלוגתיה דר' עקיבא הוא ר' ישמעאל בן אלישע ועפ"י מ"ש התוס' דתרי ר' ישמעאל בן אלישע היו כאשר אביא לשונם אצל ר' ישמעאל בר פלוגתיה דר' עקיבא. אך זה קשה כתורמוס דהא ר' יהושע פדה אותו אחר החורבן והיה תינוק. וידוע כי ר' אלעזר בן עזריה נתמנה לנשיא אחר החורבן כמו ה' שנים עש"ב. ואיתא במשנה פ"ד דידיים משנה ג' בו ביום שנתמנה ר' אלעזר בן עזריה א"ל ר' ישמעאל אלעזר בן עזריה עליך ראייה ללמד שאתה מחמיר כו' א"ל ר' אלעזר בן עזריה ישמעאל אחי כו'. הרי ר' ישמעאל בן אלישע חבירו של ר' עקיבא היה גדול כשנתמנה ר' אלעזר בן עזריה ואיך אפשר לומר דר' יהושע פדאו אחר החורבן והיה תינוק:

אלא צ"ל דשלשה ר' ישמעאל בן אלישע היו, אחד ר' ישמעאל כהן גדול הנהרג, ואחד חבירו של ר' עקיבא, ואחד שהיה תינוק אחר החורבן שפדה ר' יהושע שהיה בן בנו של ר' ישמעאל הנהרג. ואם כן צ"ל דר' ישמעאל בר

פלוגתיה דר' עקיבא שאביו שמו אלישע אינו בנו של ר"י כ"ג הנהרג דהא ר"י בר פלוגתיה דר' עקיבא גדול היה ה' שנים אחר החורבן ונולד הרבה שנים קודם החורבן שעדיין חי היה ר' ישמעאל כהן גדול ואיך יקרא אלישע בן ישמעאל כהן גדול בנו ישמעאל ע"ש אביו שהיה עדיין חי. ואין לומר דר' ישמעאל חבירו של ר' עקיבא הוא ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול שנהרג ואותו שפדה ר' יהושע כשהיה תינוק הוא בן בנו. וקצת היו נראין הדברים שכן הוא דאיתא בשבועות (כ"ו א') ר' ישמעאל ששימש את נחוניא בן הקנה שהיה דורש בכלל ובפרט איהו נמי דריש כלל ופרט ר' עקיבא ששימש נחום איש גם זו דרש כו'. וכבר כתבתי לעיל מ"ש אני ישמעאל כהן גדול בן י"ג שנה הייתי כשהלכתי ללמוד תורה אצל ר' נחוניא בן הקנה, וקשה הדבר שיהיה ר' ישמעאל כהן גדול ונכדו ר' ישמעאל בן אלישע חבירו דר' עקיבא שימשו רב אחד. ואם כן ע"כ אחד הוא ר' ישמעאל כהן גדול ור' ישמעאל חבירו של ר' עקיבא. אך בשביל קושיא זו אין הוכחה כי ר' נחוניא בן הקנה האריך ימים כמ"ש שאלו ר' עקיבא במה הארכת ימים. (אך) [גם] מצד זה אי אפשר כי ר' ישמעאל הנהרג יהיה חבירו של ר' עקיבא דהא איתא בסדר דורות עולם ובשמחות ואבות דרבנו נתן הנ"ל כי רבן שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל בן אלישע נהרגו יחד ונודע דרבן שמעון בן גמליאל הזקן נהרג ביום החורבן ורצו להרוג את רבן גמליאל דיבנה בנו והצילו רבן יוחנן בן זכאי (ע"ש). וכבר הראיתך לעיל דמפורש במשנה דידיים דר' ישמעאל חבירו של ר' עקיבא היה חי ביום שנתמנה ר' אלעזר בז עזריה ה' שנים אחר

סדר תנאים ואמוראים אות י' הדורות תעז

חטאת, דלמא זה האומר היה בן בנו של ר' ישמעאל בן אלישע הנהרג ור' ישמעאל כהן גדול הנהרג היה עם רבן שמעון בן גמליאל בשעת החורבן כדעת הדורות עולם ושמחות ואבות דרבנו נתן. אך עדיין צ"ע וישוב הדברים כי קשה להולמן, אבל מ"ש היוחסין דר' יהושע פדה התינוק ר' ישמעאל בן אלישע אחר החורבן הוא ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול הנהרג חלילה לומר כן, אם יקרא כהן גדול אם כן שימש כשהיה בית המקדש כנ"ל ונכנס לפני ולפנים להקטיר קטורת, ואיך יהיה תינוק אחר חורבן הבית (ע"ל מ"ש בשם חסד לאברהם). גם אי אפשר לומר שהתינוק היה ר' ישמעאל בן אלישע חבירו של ר' עקיבא שהרי לעיל הוכחתי דה' שנים אחר החורבן היה ר' ישמעאל גדול. אלא צ"ל בהכרח אותו שפדה ר' יהושע הוא בן בנו של ר' ישמעאל כהן גדול:

בתוס' יבמות (ק"ד א') א"ר ישמעאל בר' יוסי אני ראיתי את ר' ישמעאל בן אלישע שני. קשה הא ר' ישמעאל בן אלישע נהרג קודם ר' עקיבא ור' ישמעאל בר' יוסי היה כפוף לרבי ורבי נולד יום שמת ר' עקיבא. וצ"ל דשני ר' ישמעאל בן אלישע היו ואותו שנהרג היה זקנו של ר' ישמעאל בן אלישע שראהו רבי ישמעאל בר' יוסי דאפשר שחי הרבה אחר ר' עקיבא עכ"ל. ועיין בתוס' זבחים (קי"ט סוף ע"א) ר' ישמעאל אומר זו וזו שילה ר' שמעון בן יוחאי אומר זו וזו ירושלים. כתב רש"י במגילה מוקי כר' ישמעאל, ולא דק דהתם במגילה (י' א') ר' ישמעאל בר' יוסי שהיה בימי רבי והכא ר' ישמעאל בן אלישע בר פלוגתיה דר' עקיבא

החורבן. אם כן אי אפשר לומר דר' ישמעאל חבירו של ר' עקיבא הוא ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול הנהרג. אם לא דנאמר כמ"ש היוחסין [בסדר הדורות אצל ר' ישמעאל בן אלישע] כי ר' ישמעאל כהן גדול נהרג אחר החורבן, דלא כהדורות עולם. כי בתלמוד נראה שהיה אחר החורבן, בבבא בתרא (ס' ב') תניא אמר ר' ישמעאל בן אלישע מיום שחרב בית המקדש דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לאכול בשר כו'. ובפ"ק דשבת (י"ב ב'), א"ר ישמעאל בן אלישע אני אקרא ולא אטה פעם אחת קרא והטה וכתב על פנקסו כשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמינה כו', ואמר שם שאני ר' ישמעאל בן אלישע שמים עצמו כהדיוט על דברי תורה. ואם כן הוא דנהרג אחר החורבן ואפשר זמן רב אחר החורבן נהרג כמו* ר' עקיבא מעשרה הרוגי מלכות נהרג נ"ב שנה או ע"ג שנה אחר החורבן (ע"ש). ואם כן אפשר להיות כי ר' ישמעאל חבירו של ר' עקיבא הוא ר' ישמעאל כהן גדול הנהרג והיה עדיין חי ביום שנתמנה ר' אלעזר בן עזריה אחר החורבן ה' שנים. אך ההכרח לומר כי שני ר' ישמעאל בן אלישע היו אחד הנהרג ואחד בן בנו כמ"ש התוספות דהא ר' יהושע פדה התינוק אחר החורבן, ע"כ ר' ישמעאל בן אלישע בן בנו של הנהרג היה שהיה כהן גדול בזמן הבית ועלה לרקיע לידע אם נגזרה משמים כו', ולפי זה אין הוכחת היוחסין כלום דר' ישמעאל בן אלישע נהרג אחר החורבן מדאמר ר' ישמעאל בן אלישע מיום שחרב בית המקדש דין הוא שנגזור על עצמנו. ומ"ש כשיבנה בית המקדש אביא

(שנו) הנה באור זרוע הל' חליצה הגי' "ר' שמעון בן אלישיב" ולכאורה היא גי' נכונה [אך לא מצאתי ר' שמעון בן אלישיב. וצ"ע] (נחל עדן).

תעח סדר תנאים ואמוראים אות י' הדורות

ישמעאל כהן גדול הנהרג הוא גלגול יוסף, עיין לקמן באריכות. אם כן היה נראה כי ר' ישמעאל חבירו של ר' עקיבא הוא ר' ישמעאל כהן גדול הנהרג. חזור וחזור ליישב כל המבוכות הנ"ל. כתב בחסד לאברהם מעין ה' נהר כ"ה, יוסף הצדיק היתה נשמתו מגולגל בר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול הנהרג, לכן היה יפה תואר דוגמת יוסף, והיה ראוי לעונש לתקן פגם י' ניצוצות טיפת זרע של יוסף, לכן הפשיטו עור פניו נגד ויפשיטו כתנתו, וכמו יוסף נשבה בין מצרים כן ר' ישמעאל בן אלישע בין עכו"ם, עכ"ל. נראה מזה דס"ל דאותו שפדה ר' יהושע היה ר' ישמעאל בן אלישע הנהרג. וכבר כתבתי לעיל מן התמיה אשר על זה. ועיין רקנ"ט, בעון ויפשיטו את יוסף נפשט עור של ר' ישמעאל (ע"ש בפרשת ויחי בפסוק ויאמר יעקב אל בניו האספו). כתב בספר גלגולי נשמות ר' ישמעאל כהן גדול בסוד יאשיה שלא היה לפניו מלך. ובילקוט מלכים סכ"א, שנה קודם שנולד נקרא שמו ומאס אלילים כו', וכן ר' ישמעאל כהן גדול היה מט"ט סנדקי ובישר את אמו מלידתו כשנראה לה כשהלכה וחזרה מטבילת מצוה אותו לילה כמה פעמים, והופשט בשרו כשם שעשו כל בשרו של יאשיה ככברה, ומתו בן וכת בבכיה, כדאיתא בגיטין פרק הניזקין (הנ"ל), וזה היה לתיקון אמנון ותמר כי יפת תואר היתה וכן אמנון טוב רואי ויפה, הגם דהיו פעם אחרת בבן וכת דר' יוסי דיוקרת (ע"ש) והיא גם היא תמר לא היתה ראויה להסבה גם ענוש לצדיק לא טוב וכשם שנפרעין מן המסובב כך נפרעין מן הסבה עכ"ל. חבירו רבן יוחנן בן זכאי (עיין שמואל הקטן). כתב גלילות ארץ ישראל, שיזור שם קבור ר' שמעון שזורי

רבו של ר' שמעון בן יוחאי עכ"ל, וכ"כ תוס' זבחים (ס"א א') דר' ישמעאל חבירו של ר' עקיבא הוא ר' ישמעאל בן אלישע. וכדי להסיר המבוכה על כרחך שלשה ר' ישמעאל בן אלישע היו. אחד הנהרג בזמן החורבן, ואחד חבירו של ר' עקיבא שהיה גדול כשנעשה ר' אלעזר בן עזריה לנשיא, ואחד שר' ישמעאל בר' יוסי ראה אותו. ומצאתי מרגניתא בספר כריתות ימות עולם סי' ט"ו וז"ל. רבן יוחנן בן זכאי היה בזמן החורבן ולאחר החורבן קבע ישיבה ביבנה מ' שנה ואחריו חזרה הנשיאות לרבן גמליאל דיבנה (ע"ש). ואם כן אחר ב' או ג' שנים לרבן גמליאל דיבנה נתמנה ר' אלעזר בן עזריה והיה אז מ"ג שנה אחר החורבן. ולפי זה יש לומר דאותו ר' ישמעאל בן אלישע שפדאו ר' יהושע כשהיה תינוק שהיה אחר החורבן זה היה נכד ר' ישמעאל בן אלישע הנהרג והיה חבירו של ר' עקיבא והיה גדול בזמן שנתמנה ר' אלעזר בן עזריה. אך דברי ספר כריתות הנ"ל הם נגד דעת רש"י סוף ראש השנה (ל"א סוף ע"ב) כי רבן יוחנן בן זכאי לא נהג נשיאות אחר החורבן כי אם שנה או שנתים ותיכף נעשה נשיא רבן גמליאל דיבנה, וכ"כ תוס' (עיין ר' אלעזר בן עזריה). ומוכרח לדעת הספר כריתות כי ר' אלעזר בן עזריה שהיה מעשר בכל שנה ושנה היה ארנונא למלך, דוק שם ותשכח דאחר החורבן בטלה מעשר בהמה, והוא היה בן י"ח כשנתמנה לנשיא מ"ג שנים אחר החורבן. והנה אראך עוד מ"ש מגלה עמוקות אופן ע"ג, ר' ישמעאל גלגול יוסף ור' עקיבא גלגול שמעון וזה סוד שאמר ר' עקיבא לר' ישמעאל אחי בת וכת אני דורש (עיין ר' עקיבא מה שכתבנו שם). ובחסד לאברהם כתב, ר'

סדר תנאים ואמוראים אות י' הדורות תעט

אע"פ שהלכה כר' עקיבא מחבירו בכאן הורה ר' חנינא כר' ישמעאל שלא נחשוב שהלכה כר' עקיבא, אבל נ"ל שאינו תלמידו אלא חבירו. אע"פ שבסוף מועד קטן (כתב) כשמתו בניו נכנסו ד' זקנים לבקרו ר' טרפון ור' אלעזר בן עזריה ור' יוסי הגלילי ור' עקיבא ואמר להם שהטריח את רבותיו, זהו דרך מוסר, כי הם אמרו כי הוא חכם גדול ובקי באגדה ולא יכנס אחד בדברי חבירו ואם היה תלמידו לא היו ראויין לירא ממנו כל כך. עוד כתב היוחסין [בסדר הדורות בענין הכהנים] בפ"ה דזבחים (נ"ז א') א"ר ישמעאל צאו ואמרו לר' עקיבא טעית, וכן בסוף יומא (ע"ה ב') אמר טעית, ואם היה רבו איך יאמר עליו טעית, אע"פ שבשער הגמול להרמב"ן הגירסא ביומא ר' עקיבא אמר לר' ישמעאל טעית גירסא זו לא נמצא בשום ספר. עוד הגירסא ס"פ איזהו מקומן (זבחים פרק ה') הנ"ל יעיד על זה. ועוד ראיה שהוא חבירו דבכל מקום מקדים דברי ר' ישמעאל לר' עקיבא, אף על פי שמצינו בשני מקומות ר' מאיר קודם לר' אליעזר זהו חידוש אבל לא בכל מקום. ובפרק ארבע מיתות (נ"א ב') א"ל ר' עקיבא לר' ישמעאל אחי ור' טרפון היה כמו רבי לר' עקיבא (ע"ש) ור' אלעזר בן עזריה השוה לשניהם שקרא לר' ישמעאל אחי, פ"ק דברכות (י"א א') וסנהדרין שנה^{נח} (נ"א ב'), ולר' טרפון אחי, בפ"ד דידיים, ואמר ר' יהושע הריני

וסמוך לו קבר ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול מעשרה הרוגי מלכות, ואצלו קבר ר' שמעון בן אלעזר:

שנה^{נח} ר' ישמעאל (סתם). א') * פ"ג דאבות ופ"ד. במשנה ברכות פ"ז ג'. פאה פ"ד י'. דמאי פ"ו ד'. כלאים פ"ג ג' ו' ז', פ"ו ד'. שביעית פ"א ד'. תרומות פ"ד ה'. מעשרות פ"ג ה'. חלה פ"ד ד'. שבת פ"ב ב' ופט"ו ג'. עירובין פ"א ב'. פסחים פ"י ט'. שקלים פ"ג ב', פ"ד ג' ד'. יומא פ"ד א', פ"ו ח'. סוכה פ"ג ד'. כתובות פ"ה ח'. נדרים פ"ג י"א, פ"ט י'. נזיר פ"ו ג'. בב"ב פ"ג א', פ"ו ד', פ"י ח'. סנהדרין פ"א ב'. שבועות פ"ב ה', פ"ג ה'. עדיות פ"ב ד' ה' ו', פ"ה ג'. עבודה זרה פ"א ב', פ"ב ה', פ"ד א'. מנחות פ"ג ד', פ"י א'. חולין פ"ט ד'. בכורות פ"ג א', פ"ו ו' י"ב, פ"ז ה'. ערכין פ"ח ז'. כריתות פ"ב ה'. מעילה פ"ג ג'. כלים פ"ב ב', פ"ה ג', פ"ז ג'. אהלות פ"ג ה'. נגעים פ"א ב', פ"ב א', פ"ח ט', פ"יא ה', פ"יב ג'. פרה פ"א ג', פ"ג י"א, פ"ח י"א. נדה פ"ג ז', פ"י י"ב. זבים פ"א ב'. מקואות פ"ז א', פ"ח ג', פ"ט ו'. ידים פ"ד ג'. טהרות פ"א ב'. עוקצין פ"ב ב': (ב) חבירו (וכר פלוגתא) דר' עקיבא (כתבו התוס' הוא בן אלישע, ע"ל ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול מ"ש באריכות). כתב ביוחסין [בסדר הדורות אצל ר' ישמעאל בן אלישע], אף על פי שהרמב"ם פ"ב דעדיות וכן במדע סובר כי ר' ישמעאל תלמיד ר' עקיבא ופסק הלכה כר' ישמעאל, ההלכה * אמת כי בפ"ק דשבת הורה ר' חנינא כר' ישמעאל

שנו) שנויים בענין ר' ישמעאל בכמה דברים. תקונים והוספות בציונים. שנה^{נח} שם ר"ע לר"י כמו שהביא בשם היוחסין לעיל בסמוך, ואולי ט"ס הוא וצ"ל בפ"ד דידיים כי שם נמצא ג"כ שאמר ראב"ע ישמעאל אחי.

יד יוסף
א סנהדרין לו ע"א:
ב מימות משה ועד רבי
לא מלינו תורה וגדולה

ציונים

מימות משה ועד רבי
וכו' מימות רבי ועד
רב אשי לא מצינו
תורה וגדולה במקום
אחד. עשרה מאמרות

ליקוטים

סוף פסוק. וגזר עליו
שהוא מורה הוראות
בישראל. אבל הגאון
ר"פ אמר בדרך פשוט.
כי ק"ל [כתובות דף נב:]
אין פודין את השבויים
יותר על כדי דמיהם
מפני תיקון העולם.
והוא שלא ירגילו
השבוים להרבות שבויים
בישראל. ופסקו הפוסק.
שזאת הוא רק מעיקר
הדין. אבל אם אחד
רוצה ליכנס לפנים
משורת הדין. ולפדות
יותר מכדי שוויים.
הרשות בידו. וידוע כי
לא הרבה ירושלים רק
על שהעמידו רק על
הדין ולא נכנסו לפנים
משורת הדין. וזה נלמד
שצריך לכנס לפנים
משורת הדין. מפסוק
[דברים כח] והלכת
בדרכיו מה הוא עושה
לפנים משורת הדין.
והוא רחום. כי חלילה
אם יצא הקב"ה רק
במשפט עם עמו. מי
יזכה לפניו. אבל הוא
ית' נכנס עם ברואיו
לפנים משורת הדין.
הוא היכוח אשר הי'
בין ריב"ח לאותו
התינוק שנשבה כי
ביקשו עבור הפדיון
ממון הרבה. ועמד
ריב"ח על פתח בית
האסורים. כמתנצל
שמעיקר הדין אין פודין
אותו והוא טענת ריב"ח.
אין נוכל לפדות אותך.
הלא מי נתן למשיסה
יעקב וישראל לבוזים
ר"ל הלא אם ירבו ממון
בפדיונו. הלא יבזו

שבר מהרש"א

הי' לאל ידו לשלם לו: ואמר ושמעתי שהתינוקות
נתעללו בו'. אמר כן שודאי לא היתה אנוסה מהתינוקות
אלו אלא שהיא הרגילה אותם עמה לדבר עזירה ולנון
היה ואסורה לך: על ב' פתילות בו'. ונראה לפרש
ללשינה דעל אותה שעה
נתחמס כו' אפשר הא
דשהה שלשה ימים מעיקרא
לא עבר עמה עזירה והיתה
מותרת לו לאחר שנתגרסה
אלא שעל אותה שעה
שעסקו להסיתו לגרסה
ולשענדו ע"י כחוצתה
נתחמס גזר דין וללשינה
דאמרי לה אותה שעה אין
זה עיקר עזירה אבל
בשהתה אללו מעיקרא ג'
ימים עבר זה עזירה
ונעשית אשת איש דהיינו ב'
פתילות זנר אחד שע"ז
אסורה לו גם אחר
שנתגרסה נתחמס גזר דין
ונראה גם שעצירת יחיד
היתה כיון שהיה צידם
למחות ולא מיחו נתחמס
גזר דין לכולם:
לה הוה שמואל בו'.
לכאורה כיון דשמואל היה

גיטין פרק חמישי נח. נט.

רש"י

ב' פתילות בנר אחד. אשת איש: לה במקום אחד.
שמהא תורתן וגדולתן של ישראל במקום אחד שאין
בישראל גדול בתורה וצעושר כמותו: והא הוה אלעזר.
יחיד לאחר שנפטר יהושע: והא הוה פנחס. לאחר אלעזר
תורה וגדולה שהיה כהן
גדול אחר אביו: הוה זקנים.
שקצלו מיהושע והאריכו
ימים אחריו כדכתיב (יהושע
נד) אשר האריכו ימים אחרי
יהושע: שאול. גדול בתורה
היה אלא שלא למד לאחרים
כדאמרין בעירובין (דף נג.)
שאל לא גלי מסכתא להכי
כתיב ציה בכל אשר יפנה
ירשיע: והא נח נפשיה.
דשמואל קודם שאל:
כולהו שני. משעמד
נגדולה מהא תורה וגדולה
במקום אחד וזה בתחלת
גדולתו לא יחיד היה

וְשָׁמַעְתִּי שֶׁהַתֵּינוּקוֹת נִתְעַלְלוּ בָּהּ בְּדֶרֶךְ.
אָמַר לוֹ: מָה אַעֲשֶׂה? אָמַר לוֹ: אִם אַתָּה
שׁוֹמֵעַ לְעֲצָתִי, גִּרְשָׁהּ. אָמַר לוֹ: כְּתַבְתָּהּ
מִרְבָּה. אָמַר לוֹ: אֲנִי אֶלְוֶךָ וְתַן לָהּ
כְּתַבְתָּהּ. עָמַד זֶה וְגִרְשָׁהּ, הֲלֵךְ הוּא
וְנִשְׁאַהּ. פִּינּוֹן שֶׁהֵגִיעַ זְמַנּוֹ, וְלֹא הָיָה לוֹ
לְפָרְעוֹ, אָמַר לוֹ: בֹּא וְעֲשֵׂה עִמִּי בְּחוּבְךָ.
וְהָיוּ הֵם יוֹשְׁבֵינִי וְאוֹכְלֵינִי וְשׁוֹתֵינִי, וְהָיוּ
הָיָה עוֹמֵד וּמְשַׁקֵּה עֲלֵיהֶם. וְהָיוּ דְמַעוֹת
נוֹשְׂרוֹת מֵעֵינָיו וְנוֹפְלוֹת בְּכוֹסֵיהֶן. וְעַל
אוֹתָהּ שָׁעָה נִתְחַתֵּם גְּזֵר דִּין. וְאָמַרְי לָהּ:
עַל שְׁתֵּי פִתְיִלוֹת בְּנֵר אֶחָד.

לה * אָמַר רַבָּה בְּרִייה דְרַבָּא, וְאִיתִימָא רַבִּי הִלֵּל בְּרִייה דְרַבִּי וְלֵס:
מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום
אחד. ולא? והא הוה יהושע! - הוה אלעזר. והא הוה אלעזר! -
הוה פינחס. והא הוה פינחס! - הוה זקנים. והא הוה שאול! - הוה
שמואל, והא נח נפשיה! כולהו שני קאמרין. והא הוה דוד! - הוה

הכותב

דשבנא רשע היה ולא ממניינא הוא ותדע דכי פריך הוה דוד
לא משני הוה אחיתופל שקראו דוד אלופי ומיודעי כיון דרשע
הוא אינו מן המנין. וקצת קשה דלא משני הוה מפיבושת
שהיה מבייש פני דוד בהלכה: כולהו שני קאמרין. דמשה
מתחלת גדולתו לא פסקו כולהו שני. והשתא לא קשה

לה מימות משה ועד רבי בו'. ובמסכת סנהדרין פרק אחד
דיני ממונות שהוא פרק רביעי (דף לו.) כתוב
מאמר זה פעם אחרת ושם הוסיפו בתוספות ב' דיבורים ואלו
הם והא הוה חזקיה אית ספרים דלא גרסי ליה דחזקיה לא
הוה מושל על כל ישראל שכבר גלו עשרת השבמים ועוד

עיון יעקב

לך ויהיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהם ועל
אותה שעה נתחתם גזר דין. כי שערי דמעות
לא ננעלו ואמרי לה על שתי פתילות בנר אחד כלומר
מכח דמעות אלו מוכח שנתחרט על עיקר הגירושין
שהם בטעות לפי שזה שיקר לו לומר שנתעללו בה
התינוקות נמצא שהיא עדיין אשת איש ואע"ג דמבואר
לעיל בש"ס דף מ"ו שהמוציא את אשתו משום שם רע
לא חיישינן ללעז מ"מ שאני הכא דאיכא אומדנא
דמוכח טובא שאילו ידע שלא זינתה אשתו ושיהא הוא

לה והא הוה פינחס הוה זקנים. והא דלא משני הכי גבי
והא הוה אלעזר לימא הוה זקנים משום דמשני
שפיר הוה פינחס ועוד שמא הזקנים לא היה להם גדולה
בפני אלעזר אבל בפני פינחס היה להם גדולה כדכתיב
[יהושע כב] וישמע פינחס ונשיאי העדה וישב פינחס
והנשיאים משמע שהיתה גדולתן שוה: הא הוה שאול
הוה שמואל והא נח נפשיה כולהו שני קאמרין. ותימה
דלא אמר לבתר דנח נפשיה דשמואל הוה דוד ואת"ל

מוכרח להיות עבד לעבדים בשביל כתובתה לא היה מגרשה וזה שתי פתילות בנר אחד ועי' במהרש"א:
לה מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. לכן ע"י משה נמסר לנו התורה ורבי סידר לנו
המשניות הוא תורה שבעל פה וכן מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד לכן
חיבר רב אשי תלמוד בבלי לדעת ספר המצוות כי היכי שיהא דבריהם נשמעין ביותר: הוה שמואל. מהרש"א מקשה
רבים מישראל. ויש כאן תיקון העולם שלא יפדוך. כי מי הוא. אשר יתן למשיסה כו' וישראל לבוזים. וזה יהיה הגרם אשר יפרו ממון רבים בפדיונו השיב התינוק
האמת מעיקר הדין הוא כך אבל ראה כי הלא ה' זו חטאנו לו ר"ל הלא זה עיקר החטא אשר נחרב ירושלים. על כי עמדו רק על עיקר הדין. ולא אבו בדרכיו הלך.
ר"ל אשר לא נלך בדרכיו מה הוא עושה לפנים משורת הדין כו' א"כ אם מעיקר הדין יפה דברת. אבל הלא צריך לילך לפנים משורת הדין. ולפדות אותי יותר מכדי
שווי ע"כ אמר מובטחני שמורה הוראה. לא אמר שיהיה מורה הוראות אלהבא אבל הוא כעת מורה הוראה. כי יפה הורה שצריך לילך לפנים משורת הדין. כדי שגם
הוא ית' יתנה עמנו כלפנים משורת הדין. ותיכף אמר העבודה שאיני זו מכאן. עד שאפדנו בכל ממון שבעולם. כפי הוראת התינוק (גאון יעקב):

רנו אבות פרק רביעי דרבי נתן

(ה) על גמילות חסדים כיצד הרי הוא אומר (הושע ו' ו') כי חסד חפצתי ולא זבת. העולם מתחלה לא נברא אלא בחסד שנאמר (תהלים פ"ג) אני אמרתי עולם חסד יבנה שמים תכין⁹. פעם אחת היה ריב"ז יוצא מירושלים והיה רבי יהושע הולך אחריו ראה¹⁰ בית המקדש חרב¹¹ מקום שמכפרין עונותיהם של ישראל. א"ל בני אל ירע בעיניך¹² יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה ואיזו זו גמילות חסדים שנאמר כי חסד חפצתי ולא זבח שכן מצינו בדניאל איש חמודות שהיה מתעסק בגמילות חסדים ובמה הם ג"ח שהיה דניאל מתעסק בהם אם תאמר עולות וזבחים מקריב בכבל והלא נאמר (דברים י"ב) השמר לך פן תעלה עולותיך בכל המקום¹³ אשר תראה כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך שם תעלה עולותיך. אלא מה הן ג"ח שהיה מתעסק בהם היה מתקן את הכלה¹⁴ ומלוה את המת ונותן פרוטה לעני ומתפלל ג' פעמים בכל יום ותפלתו מקובלת ברצון שנא' (דניאל ו' י"א) כדי ידע די רשים כתבא על לביתיה וכיין פתיחין¹⁵ בעלתיה נגד ירושלם וזמנין תלתא¹⁶ הוה בריך על ברכוהי ומצלי ומודי קדם אלהיה כל קבל דהוה¹⁷ עבד מקדמת דנא.

שנו"ם: 9. לה"כ כי אמרתי עולם חסד יבנה שמים תכין אמונתך במ. 10. בד"ו - וראה. 11. בד"ו - אמר רבי יהושע אוי לנו על זה שהוא חרב מקום שמכפרים עונותיהם של ישראל. 12. בד"ו - אל ירע לך. 13. צ"ל מקום. 14. בד"ו - מתקן את הכלה ומשמחה. 15. צ"ל - וכיין פתיחין לה. 16. צ"ל - וזמנין תלתה ביומא הוא בריך. 17. צ"ל - כל קבל די הוה עבד מן קדמת דנא.

מגן אבות

כפרד אין הבין שמכהו בעליו ואין בה הבחנה להבחין על מה ובכך בעליה לא תושך שבטו ממנה כיון שלא תקנה אשר עותתו לכן טוב ליהרר האדם על זה. עוד למדנו ענין הצדקה שהיא דבר גדול וגורמת ריוח גדול והצלחה בממונו וכבר ביארנו למעלה גודל מעלתה ומה שאחז"ל (תענית ט ע"א) בכל אסור לנסווי קב"ה לבר מצדקה דכתיב ובחנוני נא בזאת אמר ה' (מלאכי ג' י) לכן טוב ליהרר.

(ה) על גמילות חסדים וכו'. אתרי שביאר הב' סוגים אשר העולם עומד עליהם בא עתה לבאר הסוג השלישי ולכך אמר על העבודה^כ כיצד. והנה

בתפלה היה חושב מחשבות רעות אוי לו ואוי לנפשו שמכשילו לשונו ונלכד באמרי פיו שאומר שיהיה לרצון לפני ה' אותן המחשבות רעות ואין ספק כי כדאי הוא לזכור עונותיו מאלף דור, לכן טוב ליהרר ולכוון בכל מאמצי כח.

עוד למדנו ענין שהקב"ה מודד מדה במדה, וכן אמרו חז"ל (ב"ר ט"ג) כל המדות בטלו חוץ ממדה כנגד מדה. ולכן טוב לאדם להיות דבר זה בלבו אל יליו מעיניו^כ ונפקא מנה כשהקב"ה מביא עליו יסורין ישפוט בדעתו ויפשפש במעשיו על מה עשה ה' ככה לו ויבקש עבירה שעשה שיהיה עונש זה מתיחס אליה, ובזה אין ספק שהם מזבח כפרה, ואל יהיה כסוס

כ. מלה"כ משלי ד כ"א. *צ"ל - על גמ"ח.

שלמי סימן פב תורה תעט

ברכות (ח' א') ד"ה כל העוסק בתורה, דזהו שאנו אומרים אחר התפלה "שיבנה ביהמ"ק ותן חלקנו בתורתך" לפי שבגלות אין תורה, לכן אחר התפלה מתפללין על העבודה ועל התורה, ע"ש. והיינו משום שבזמן שביית המקדש היה קיים היה בירושלים שפע גדול של תורה וחכמה. ובפי' הגר"א במשלי (פרק ז' פסוק כ') עה"פ "לכה נרווה דודים עד אור הבוקר נתעלסה באהבים, כי אין האיש בביתו הלך בדרך מרחוק צרור הכסף לקח בידו" וגו' כתב, דזה מדבר כנגד פיתויי היצר לבטלו מתורה ומצות ויראה וחכמה, ונגד חכמה אמר, "כי אין האיש בביתו", שביית המקדש חרב והקב"ה אינו שוכן בציון שמשם בא החכמה, כמו שכתוב (ישעי' כ"ט י"ד) "ואבדה חכמת חכמיו", ונגד תורה אמר, "צרור הכסף לקח בידו", שהתורה נקרא (שם ח' ט"ז) צור תעודה וגו', כלומר שהתורה חתומה עכשיו, ואף אם תיגע עצמך לא תדע, כי "מלכה ושריה בגוים אין תורה", ומפתהו היצר לרפות ידו לגמרי מעסק התורה ח"ו, ע"ש.]

ובמסכת בב"ב (כ"א א') עה"פ (בישעי' ב' ג') "כי מציון תצא תורה" וגו' כתבו התוס' בד"ה כי מציון, לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה היה מכוון לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה, כדדרשינן בספרי [עה"פ דכתיב גבי מעשר שני בפרשת ראה] "ואכלת לפני ה' אלוקיך וגו' למען תלמד ליראה את ה' אלוקיך כל הימים" (דברים י"ד כ"ג) גדול מעשר שני שמביא לידי תלמוד, לפי שהיה עומד בירושלים עד שיאכל מעשר שני שלו והיה רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה, היה גם הוא מכוון ליראת שמים

מדרשות, וכנגדן בתי סופרים. ופרש"י בתי דינין, של עשרים ושלושה, בתי כנסיות להתפלל, בתי מדרשות למשנה ולתלמוד, בתי סופרים ללמוד תינוקות. ובמדרש איכה (פתיחתא דאיכה רבה סוף פיסקא י"ב) איתא, ר' פנחס בשם רבי הושעיא אמר, ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלים חוץ מבית המקדש, מנין (ישעיה א') "מלאתי" בגימטריא הכי הוי, וכל אחת ואחת היה לה בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה. וכן הוא בירושלמי רפ"ג דמגילה (כ"ג א'), דא"ר פנחס בשם ר' הושעיא, ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלים, וכל אחת ואחת היה לה בית ספר ובית תלמוד, בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה.

ובמסכת אבות ספ"ה תנן, "יהי רצון כו' שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך", וכתב שם בפ"י הגר"א, דלפי שכאן הוא כלל התורה משה קיבל תורה מסיני וכו', ואין תורה בלא בית המקדש, כמו שכתוב (איכה א' ט') "מלכה ושריה בגוים אין תורה", לכן אמר יה"ר שיבנה ביהמ"ק כו' ותן חלקנו בתורתך, כמש"כ "ומלאה הארץ דעה את ה'". והגר"א בפירושו על שיר השירים (ע"ד הפשט) פ"ו פסוק ד' כתב וז"ל: והענין, שעל ג' דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, ואחר שגלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו שהוא בית המקדש, אין לנו לא תורה, כמו שכתוב "מלכה ושריה בגוים אין תורה", ולא עבודה, ולכן אנו אומרים אחר התפלה שהיא במקום עבודה "שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו" ותהיה עבודה עצמה, "ותן חלקנו בתורתך", ע"כ. וכ"כ עוד מהגר"א בספר "אמרי נעים" למסכת

